

उत्तरगयागाउँपालिकाको

लैंगिक समानतातथा सामाजिक समावेशीकरण परीक्षण कार्यविधि, २०७६

गाउँपालिकाको दस्तावेज २०६५।१९०।२

उत्तरगया गाउँसभाको ७ औं गाउँसभा मिति २०७६।१०।२९को बैठकबाट स्वीकृत

उत्तरगयागाउँपालिका

उत्तरगया गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय

रसुवाजिल्ला

वागमतीप्रदेश

नेपाल

३५८८
१०।८।

भूमिका

नेपालको संविधानको प्रस्तावनामा नै लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरणलाई आत्मसात गरिएको छ, भने यसलाई मौलिकहक र राज्यकानिर्देशिकसिद्धान्तहरुमापनिव्याख्यागरिएको छ । नेपाल सरकारको नीति, कार्यक्रमतथा बजेट वक्तव्यहरु र विभिन्नकानूनीदस्तावेजहरुमा लैङ्गिक समानतातथा सामाजिक समावेशीकरणकामुदाहरूलाई सम्बोधनगर्दै राष्ट्रियप्राथमिकतामा राखिएको छ । यसै कार्यलाई गाउँपालिकामाकार्यान्वयन गर्न महिलातथाबच्चितीमा परेको वर्गहरुलाई विकासको मूलप्रवाहमाल्याई समावेशीविकास गर्न विभिन्न सरोकारबालानिकायहरुलेविभिन्नप्रयास गर्दै आइरहेकाछन् ।

विकेन्द्रितप्रकृया अनुरूप स्थानीय स्तरको योजना र कार्यक्रमतर्जुमाका सबै चरणमा लैङ्गिक समानतातथा सामाजिकसमावेशीकरणएवम्मूलप्रवाहीकरणकाप्रकृयामाआवश्यक समन्वयकायम गराउनुका साथै सहकार्यका लागिप्रतिवद्वताव्यक्तभएकाछन् । लैङ्गिक समानतातथा सामाजिक समावेशीकरणकायम गर्न स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ अनुसार स्थानीयतहले आफ्नो क्षेत्रकाविकासकालागिआवधिक र बार्षिक योजनातर्जुमा गर्दा महिला र बालबालिकातथापिछ्डिएको समुदायको विकासको लागिआयमूलकतथा सीपमूलककार्यक्रमहरुलाई प्राथमिकतादिनुपर्ने व्यवस्था छ ।

गाउँपालिकामालैङ्गिकतथा समावेशीविकास पक्षलाई विकास एवंप्रवर्धन गर्न लैङ्गिक समानतातथा सामाजिक समावेशी बजेट परीक्षणकार्यविधि २०७६ स्वीकृत गरी कार्यान्वयनमाल्याईएको छ ।

यस कार्यविधिले स्थानीय स्तरमा लैङ्गिक समानतातथा सामाजिक समावेशीकरणकाविषयमा सैद्धान्तिकतथाव्यवहारिक ज्ञानदिलाई गाउँपालिकामा लैङ्गिक समानतातथा सामाजिक समावेशीकरण मैत्री योजनातथाकार्यक्रमतर्जुमा, कार्यान्वयन र अनुगमन गर्ने कार्यमा सहयोग पुऱ्याउने विश्वास लिईएको छ ।

३०४, १००१

विषयसूचि

१. पृष्ठभूमि
२. संक्षिप्तनाम र प्रारम्भ
३. परिभाषा
४. कार्यविधिको उद्देश्य
५. नीति
६. रणनीति
७. कार्यविधिको कार्यक्षेत्र
८. लैङ्गिक समानतातथा सामाजिक समावेशीकरण परीक्षणविधि
९. लैङ्गिक समानतातथा सामाजिक समावेशीकरण परीक्षणकाप्रक्रियाहरु
१०. कार्यविधिको संशोधन

अनुसूचीहरु

- अनुसूची १: लैङ्गिक समानतातथा सामाजिक समावेशीकरण परीक्षणका सूचकहरु
- अनुसूची २: माकुरे जालो चित्रविश्लेषण
- अनुसूची ३: सबलपक्ष र सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरु
- अनुसूची ४: लैङ्गिकतथा सामाजिक समावेशीविकास कार्ययोजना
- अनुसूची ५: लैङ्गिकउच्चरदायीतथा सामाजिक समावेशी परिक्षणबाट आएकाप्रमुखप्राप्तिहरु
- अनुसूची ६: प्रतिवेदननमुना

१०८
३५४

उत्तरगयागाँउपालिकाको

लैंगिक समानतातथा सामाजिक समावेशीकरण परीक्षणकार्यविधि, २०७६

प्रस्तावना :

नेपालको संविधानको प्रस्तावनामाउल्लेख भएको "सामन्ती, निरक्षुश, केन्द्रीकृत र एकात्मक राज्यव्यवस्थाले सृजना गरेका सबै प्रकारका विभेद र उत्पीडनको अन्त्यगर्दै बहुजातीय, बहुभाषिक, बहुधार्मिक, बहुसांस्कृतिकतथाभौगोलिकविविधतायुक्तविशेषतालाई आत्मसात् गरी विविधताबीचको एकता, सामाजिक सांस्कृतिक ऐक्यबद्धता, सहिष्णुता र सद्भावलाई संरक्षणएवं प्रवर्धन गर्दै वर्गीय, जातीय, क्षेत्रीय, भाषिक, धार्मिक, लैंगिकविभेद र सबै प्रकारका जातीयछुवाछूतको अन्त्य गरी आर्थिक समानता, समृद्धि र सामाजिकन्याय सुनिश्चित गर्न समानुपातिक समावेशी र सहभागितामूलकसिद्धान्तकाआधारमा समतामूलक समाजको निर्माण गर्ने संकल्प"लाई साकार पार्नगाउँपालिकाद्वारा संचालनहुने योजनातथाकार्यक्रमलाई लैससास मैत्रीबनाउदै राज्यले अन्तर्राष्ट्रियतहमाव्यक्त गरेका प्रतिबद्धताअनुसार कार्यगर्नसंविधानको धारा २१४ र २२१ को उपधारा (१) को अधिकार तथास्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा १०२ को उपदफा (२) ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी उत्तरगयागाँउपालिकामा लैंगिकतथा सामाजिक समावेशीविकासकार्यान्वयनतथाप्रवर्द्धन गर्न बान्धनीयभएकाले उत्तरगयागाउँपालिको मिति २०७६।१०।२८ को कार्यपालिकाको बैठकले यो लैंगिक समानतातथा सामाजिक समावेशीकरण बजेट परीक्षणकार्यविधि २०७६ पारित गरी लागू गरेको छ ।

३५४
१०१

परिच्छेद -१

पृष्ठभूमि, संक्षिप्तनाम र प्रारम्भ, परिभाषा

१. पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानको प्रस्तावनामावर्गीय, जातीय, क्षेत्रीय, भाषिक, धार्मिक, लैङ्गिकविभेद र सबै प्रकारका जातीयछुवाछूतको अन्त्य गर्ने तथा आर्थिक समानता, समृद्धि र सामाजिकन्याय सुनिश्चित गर्ने समानुपातिक समावेशी र सहभागितामूलकसिद्धान्तका आधारमा समतामूलक समाजको निर्माण गर्ने संकल्प गरिएको छ । छुवाछूततथा भेदभाविरुद्धको हक, धार्मिक स्वतन्त्रताको हक, भाषातथा संस्कृतिको हक, महिला, बालबालिका, दलितआदीको हक, सामाजिकन्यायको हक, ज्येष्ठनागरिकको हक, सामाजिक सुरक्षाको हकलगायतका मौलिकहकहरु संविधानमाव्यवस्था गरिएको छ । महिलाको हक सम्बन्धीधाराले समानवशीयअधिकार, सुरक्षितमातृत्व र प्रजनन् स्वास्थ्य सम्बन्धीअधिकार, राज्यका सबै सरकारमा सहभागिताहुने अधिकार, सम्पत्तितथापारिवारीक मामिला सम्बन्धीअधिकार, शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगार र सामाजिक सुरक्षामा सकारात्मकविभेदको व्यवस्था गरेको छ ।

संविधानमामहिलाविरुद्धहुने हिंसाजन्यकार्यहरुलाई कानूनबमोजिमदण्डनीयहुने व्यवस्था गरेको छ । समानताको हकअन्तर्गत सामाजिक र सांस्कृकित रूपले पछाडिपारिएका समुदाय समेतको संरक्षण, सशक्तिकरण र विकासको लागि संविधानले विशेष प्रावधानहरुको थपव्याख्या गरेको छ । सामाजिकन्यायको हकले राज्यका हरेक सरकारहरुमा समावेशी र समानुपातिकप्रतिनिधित्वको सिद्धान्तका आधारमा जनताको सहभागिताको अधिकारको व्यवस्था गरेको छ । राज्यकानीतिहरुमा सामाजिकन्याय र समावेशीकरण सम्बन्धीनीतिहरु सामाजिक सुरक्षा र सामाजिकन्यायप्रदानगर्दा सबै लिङ्ग, क्षेत्र र समुदायभित्रका आर्थिक रूपले विपन्नलाई प्राथमिकताप्रदान गर्ने उल्लेख गरिएको छ ।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ मा लैङ्गिकसमानतातथा सामाजिक समावेशीकरण(लैससास) सम्बन्धीव्यवस्था प्रस्तावनमा नै उल्लेख गरिएको छ । यसकाअलावादफा ११ को गाउँपालिकातथानगरपालिकाको काम, कर्तव्य र अधिकारको उपदफा (२) (त) मा ज्येष्ठनागरिक, अपांगताभएकाव्यक्ति र असक्तहरुको व्यवस्थापन गर्ने जिम्मेवारी अन्तर्गत विभिन्नक्रियाकलाहरु संचालन गर्ने अधिकार प्रदान गरेको छ भने दफा २४ उपदफा (२) मा स्थानीयतहले योजनाबनाउँदा नेपाल सरकार, प्रदेश सरकारको नीति, लक्ष्य, उद्देश्य, समयसीमा र प्रक्रियासँग अनुकूलहुनेगरी सुशासन, वातावरणमैत्री, बालमैत्री, जलवायु परिवर्तन अनुकूल, विपद् व्यवस्थापन, लैगिकतथा सामाजिक समावेशीकरण अन्तरसम्बन्धितविषयलाई ध्यानदिनु पर्नेछ भन्ने व्यवस्थाउल्लेख गरिएको छ । यसैगरी सोहीदफाको उपदफा (३) गाउँपालिकाले आफ्ना योजनाबनाउँदामहिलाबालबालिकातथापिछ्छिडिएकावर्ग, क्षेत्र र समुदायलाई प्रत्यक्षलाभपुग्ने, लैङ्गिक समानतातथा समाजिक समावेशीकरण अभिवृद्धिहुने खालका योजनातथाकार्यक्रमहरुलाई प्राथमिकतादिनु पर्नेछ भनीउल्लेख गरेको छ ।

यसै गरी वडा समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार अन्तर्गत तथ्यांकअद्यावधिकतथा संरक्षण अन्तर्गत खण्डीकृत तथ्यांक संकलन, विकास कार्य अन्तर्गत बालविवाह, बहुविवाह, लैङ्गिकहिंसा अन्त्य गर्ने आदिव्यवस्था गरिएको छ भने स्थानीयतहको योजनातर्जुमा तथाकार्यान्वयन अन्तर्गत योजनातर्जुमा प्रकृयामामहिलातथापिछ्छिडिएको वर्गको सहभागितामा जोड दिइएको, योजनाबनाउदामहिला, बालबालिकातथापिछ्छिडिएकावर्ग, क्षेत्र र समुदायलाई प्रत्यक्षलाभपुग्ने योजनाछनौटमा जोड दिई लैससास प्रवर्द्धन गर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

८१८
८१९

सन् २०१५ को सेप्टेम्बरमा सम्पन्न संयुक्त राष्ट्रसंघको साधारण सभाले २०१६ देखि २०३० सम्ममाहासिल गर्नुपर्ने दिगो विकासका १७वटालक्ष्य र १६९ वटा उप-लक्ष्यहरु पारित गरेको छ । दिगो विकासकालक्ष्यहरुले विशेष गरी हरेक व्यक्तिको स्वाभिमान, स्वतन्त्रता, समानताका साथै भोक, गरीबीको अन्त्यगाई शिक्षिततथा स्वस्थजीवनयापनकालागि परिकल्पनागर्दछ । यसका साथै यीलक्ष्यहरुले गरीबीको रेखामुनी रहेका बालबालिका, किशोरकिशोरी, महिला, अपाङ्गताभएकाव्यक्ति, यौनीकअल्पसंख्यक, पछाडिपारिएका समुदायजस्तै दलित, जनजाति, आदिवासीहरुको आवश्यकताहरुलाई समेट्ने उद्देश्य राखेको छ । चरम गरीबीको अन्त्य गर्न, असमानताहटाउन, विभेदसँगलड्न र पछाडि परेका व्यक्ति र समुहको द्रुतगतिमाप्रगति गर्नका लागि कोहीपिनपछाडीनछुटुन्भन्ने मुख्यसिद्धान्तलाई दिगो विकासकालक्ष्यले अंगिकार गरेको छ । दिगो विकास लक्ष्यले व्यक्तिको मर्यादालाई विकासको मुख्यआधारको रूपमा स्थापित गरेको छ । कोहि पनिपछिनछुटुन्भन्ने अवधारणाले समावेशी र दिगो विकासकाउपलब्धि र नतिजाप्राप्तिकालागिविशेषत परम्परागत रूपमासिमान्तकृत, विपन्न र जोखिमअवस्थामा रहेका व्यक्ति र समुहलाई विकासको प्रकृयामाल्याउने कुराको सुनिश्चितगर्दछ । दिगो विकास लक्ष्य सामाजिक, आर्थिक र वातावरणीयविकासको एक विश्वव्यापीअवधारणाहो । सन् २०३० सम्ममा सबै प्रकारका विभेदहरु उन्मुलन गरी समानता र न्यायमाआधारित समाजको आधार तयार गर्न आवश्यक पर्ने लक्ष्यहरु राखिएकाछन् । दिगो विकासकालक्ष्यहरुले समानता र न्यायमाआधारित समाज, मानव, पृथ्वी, समृद्धि, शान्तिजस्ता सवालहरुको साफेदारीमार्फत संभव छ भनीप्रतिवद्वताजनाएको छ । लैङ्गिक समानतादिगो विकास लक्ष्यमध्येको एक महत्वपुर्ण लक्ष्यहो जुनलक्ष्य नं. ५ मा राखिएको छ । यसका साथै लैङ्गिक समानता सबै लक्ष्यहरुमामुलप्रवाहीकरण गरिएको छ ।

पन्धौ योजना (आर्थिक वर्ष २०७६/०७७-२०८०/०८१) को आधारपत्रमा (क) लैङ्गिक समानतातथामहिला सशक्तिकरण, (ख) बालबालिकातथाकिशोरकिशोरी (ग) जेष्ठनागरिक (घ) अपाङ्गताभएकाव्यक्ति (ड) सामाजिक सुरक्षातथा संरक्षण (च) समावेशीकरणलगायतकाविषयहरुलाई छुटै शिर्षकका रूपमा राखिएको छ ।

संविधानद्वारा प्रदत्तहकहरुको कार्यान्वयन गर्न तथा संमानुपातिक समावेशीकाआधारमा राज्य सरचनाका सबै अड्गहरुमामहिला, दलित, आदिवासीजनजाति, मधेशी, मजदूर, किसान, अपाङ्गताभएकाव्यक्ति, पिछडिएकावर्ग र क्षेत्र सबैलाई सहभागी गराउने सबैधानिकव्यवस्था गरिएको परिप्रेक्ष्यमा सामाजिकविविधताबीचको असमानता, सामाजिकबच्चितिकरणका कारण सामाजिक समूहको विकास सूचकहरुमाभएको कमजोर अवस्था र सामाजिक, आर्थिक तथाप्रशासनिक क्षेत्रमा रहेको पहुँचको अन्तरलाई न्यून गर्न आवश्यक रहेको छ ।

२. संक्षिप्तनाम र प्रारम्भ : (१) यस कार्यविधिको न्यामलैङ्गिक समानतातथा सामाजिक समावेशीकरण परीक्षणकार्यविधि २०७६ रहेको छ ।

(२) यो कार्यविधिउत्तररगयाकार्यपालिकाको बैठकले स्वीकृत गरेको मितिदेखि लागूहुनेछ ।

३. परिभाषा: विषयवा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस कार्यविधिमा:

लैङ्गिक
लैङ्गिक

- क) "स्थानीयतह" भन्नाले गाउँपालिका, महानगरपालिका, उपमहानगरपालिका, नगरपालिका र जिल्ला सभालाई सम्झनु पर्छ ।
- ख) "गाउँपालिका" भन्नाले उत्तरगायागाउँपालिकासम्झनुपर्दछ ।
- ग) "कार्यपालिका" भन्नाले उत्तरगायागाउँपालिकाको कार्यपालिकालाई सम्झनुपर्दछ ।
- घ) "कार्यक्रम" भन्नाले निश्चितउद्देश्य प्राप्तिकालागितयार गरिएको आयोजनाहरूको संयोजित रूप सम्झनु पर्छ ।
- ड) "योजना" भन्नाले समग्र विकास निर्माण सम्बन्धीकार्यको लागितयार गरिएको गाउँपालिकाले तयार गरेको आवधिकविकास योजना, वार्षिक विकास योजना, एकिकृत शहरी विकास योजना, जिल्ला सडकगुरुयोजना र विषयगतगुरुयोजना, रणनीति योजनाआदि सम्झनु पर्छ ।
- च) "सामाजिक समावेशीकरण" भन्नाले अवसर तथा स्रोत साधनउपभोग गर्नबाट विज्ञतभई जोखिममा परेका र स्तरयुक्त आर्थिक, सामाजिक तथा साँस्कृतिक जीवनयापन गर्नबाट विज्ञतभई गरिवीतथा सामाजिक रूपमाविज्ञतिकरणमा परेका समूहहरूलाई विकास निर्माण र कार्यसम्पादनकाप्रकृयामा सहभागी गराई उपलब्ध अवसर, श्रोत, साधन तथा आधारभूत अधिकार उपभोग गर्ने कुराको सुनिश्चिततालाई सम्झनु पर्छ ।
- छ) "सामाजिक समावेशी सम्पर्क व्यक्ति" भन्नाले कार्यालय वा गाउँपालिकामा समावेशी विषय हेतु गरी सम्पर्क व्यक्तिको रूपमातोकिएको कर्मचारीलाई सम्झनु पर्छ ।
- ज) "सामाजिक समावेशी बजेट" भन्नाले विभिन्न जातजाती, क्षेत्र, वर्ग र समुदाय, अपांगताभएकाव्यक्ति, बालबालिकातथा जेष्ठनागरिकहरूको आवश्यकतालाई सहभागिमुलक ढंगले सम्बोधन गर्दै समग्र विकास प्रक्रियालाई निजहरू प्रतिउत्तरदायिक बनाउने उद्देश्यले तर्जुमा गरिने बजेट तथा कार्यक्रमलाई जनाउँछ । सामाजिक समावेशी लक्ष्यलाई केन्द्रमा राखेर सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी विश्लेषण गरी आर्थिक स्रोतकी सुनिश्चितता र उपलब्धिको समतामुलक वितरण र उपभोग हुने गरी तर्जुमा गरिएको बजेट समेत सम्झनु पर्छ ।
- झ) "उपभोक्ता समिति" भन्नाले आयोजनाबाट प्रत्यक्षलाभ पाउने व्यक्तिहरूको समूहले कुनै आयोजनानिर्माण, सञ्चालन, व्यवस्थापन र मर्मत सम्भार गर्नको लागि आफूहरू मध्येबाट निश्चित प्रक्रियाबोजिमगठन गरेको समिति सम्झनु पर्छ ।
- झ) "गैरसरकारी संस्था" भन्नाले प्रचलीतकानून व मोजिम स्थापनाभएकागाउँपालिकाको सभाबाट आफ्नो कार्यक्रम स्वीकृत गराई वासमन्वय राखीकार्य सञ्चालन गर्ने गैरनाफामूलक संस्था सम्झनु पर्छ ।

३५४

१८८

ट) "स्थानीयकरण" भन्नाले कुनै पनिविषयवाकार्यक्रमलाई कुनै स्थानीयठाँउविशेषको परिस्थितीवाअवस्थाअनुसार ढालीत्यसको प्रभावकारी एवम् अधिकतम उपयोग गर्ने प्रक्रियाहो ।

ठ) "बन्धित समूह" भन्नाले परम्परागत रूपमालासँग समयदेखि जातीय, आर्थिक, लैंड्रिक, अपाङ्गता, यौनिकतथा लैंड्रिकअल्पसंख्यक एवम् भौगोलिक कारणले गर्दा पछि परेका महिला, दाउत, आदिवासी, जनजाती, मध्देसी, मुस्लिम, अपाङ्ग, जेष्ठनागरिक एवम् दुर्गम क्षेत्रमावसोवास गर्ने जनता सम्फन्तु पर्दछ ।

ड) "अल्पसंख्यक" भन्नाले संघीयकानूनबमोजिमनिर्धारित प्रतिशतभन्दाकम जनसंख्या रहेका जातीय, भाषिक र धार्मिक समूह सम्फन्तु पर्द्ध र सो शब्दले आफै जातीय, धार्मिक र भाषिकविशिष्टाभएको, त्यसलाई बचाई राख्ने आकांक्षा रहेका, विभेद र उत्पीडनभोगेका समूह समेतलाई जनाउँछ ।

ढ) "सीमान्तीकृत" भन्नाले राजनीतिक, आर्थिक र सामाजिक रूपले पछाडिपारिएका, विभेद र उत्पीडनतथा भौगोलिकविकटताको कारणले सेवा सुविधाको उपभोग गर्न नसकेका वात्यसबाटवन्धित रहेका संघीयकानूनबमोजिमको मानविकासको स्तर भन्दान्यूनस्थितिमा रहेका समुदाय सम्फन्तु पर्द्ध र सो शब्दले अतिसीमान्तीकृत र लोपोन्मुख समुदाय समेतलाई जनाउँछ ।

ण) "लैंड्रिक समता" भन्नाले अवसर र न्यायबाटवन्धितमहिला, पुरुष, यौनिकतथा लैंड्रिकअल्पसंख्यकलाई थपअवसर दिएर समतामूलकस्थितिको निर्माण गर्न गरिने विशेष प्रयासलाई सम्फन्तु पर्द्ध ।

त) "लैंड्रिक समानता" भन्नाले महिला, पुरुष, यौनिकतथा लैंड्रिकअल्पसंख्यकबीच सबै क्षेत्र र तहमा समानअवेसर र समानलाभहासिल गर्ने अवस्थालाई सम्फन्तु पर्द्ध ।

थ) "लैंड्रिकसमानतातथा सामाजिक समावेशीकरण" भन्नाले महिलातथापुरुष, यौनिकतथा लैंड्रिकअल्पसंख्यक र विभिन्न सामाजिक समूहहरु बीचको असमानशक्ति सम्बन्धहरूलाई पुनः सन्तुलित गर्न तथा हरेक प्रकारका सामाजिकपहिचानभएकाव्यक्तिहरूकालागी समानअधिकार, अवसर एवम् सम्मान सुनिश्चित गर्नका लागि आवश्यककदमचाल्नुपर्ने विषयलाई सम्फन्तु पर्द्ध ।

द) "सामाजिक समावेशीकरण" भन्नाले अवसर तथाश्रोत साधनउपभोग गर्नबाटवन्धितभई जोखिममा परेका र स्तरयुक्तआर्थिक, सामाजिकतथा साँस्कृतिकजीवनयापन गर्नबाटवन्धितभई गरिबीतथा सामाजिक रूपमावन्धितीकरणमा परेका समूहहरूलाई निर्णय प्रकृयामा सहभागी गराई उपलब्धअवसर, श्रोत, साधन, सेवातथाआधारभूतअधिकार उपभोग गर्ने कुराको सुनिश्चिततालाई सम्फन्तु पर्द्ध ।

१८८
३५८

ध) "लक्षित समूह" भन्नाले संविधानको भाग १८ मा उल्लेख भएको सामाजिकवा सांस्कृतिक दृष्टिले पिछडिएकामहिला, दलित, आदिवासी, आदिवासीजनजाति, मधेशी, थारू, मुस्लिम, उत्पीडितवर्ग, पिछडावर्ग, अल्पसंख्यक, सीमान्तीकृत, किसान, श्रमिक, युवा, बालबालिका, ज्येष्ठनागरिक, लैंगिकतथा यौनिकअल्पसंख्यक, अपाङ्गताभएकाव्यक्ति, गर्भावस्थाकाव्यक्ति, अशक्त वा असहाय, पिछडिएको क्षेत्र र आर्थिक रूपले विपन्न खस आर्य लगायतनागरिककाअतिरिक्तनेपाल सरकारले लक्षित समूहभनीतोकेका वर्ग एवम् समुदाय सम्फनु पर्छ ।

न) "लैंगिकसमानतातथा सामाजिक समावेशीकरण बजेट" भन्नाले गाँउपालिकाको योजनातर्जुमा गर्दा समाजमा रहेका विभिन्नजातजाति, क्षेत्र, वर्ग र समुदायकामहिला, पुरुष, समलिङ्गीतथातेश्रोलिंगी, अपाङ्गताभएकाव्यक्ति, बालबालिकातथा ज्येष्ठनागरिकहरूको आवश्यकताई सहभागितामूलकदंगले सम्बोधनगर्दै समग्र विकास प्रक्रियालाई निजहरू प्रतिउत्तरदायीबनाउने उद्देश्यले तर्जुमा गरिने कार्यक्रम र बजेटलाई जनाउँछ । लैंगिक समानतातथा सामाजिक समावेशी लक्ष्यलाई केन्द्रमा राखेर उद्देश्यमूलक, योजनाबद्ध, लैंगिक समानतातथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धीविश्लेषण गरी आर्थिक स्रोतको सुनिश्चितता र उपलब्धिको समतामूलकवितरण र उपभोग हुने गरी गरिने बजेट तर्जुमा प्रक्रियालाई सम्फनु पर्छ ।

प) "लैंगिकसमानतातथा सामाजिक समावेशीकरण परीक्षण" भन्नाले समाजमा रहेका विभिन्नजातजाति, क्षेत्र, वर्ग र समुदायकामहिला, पुरुष, यौनिकतथा लैंगिकअल्पसंख्यक वीचको भूमिका, सम्बन्ध, स्थान, स्तर, अवसर आदिको विश्लेषणबाट लैंगिक समानतातथा समावेशीविकास गर्न तय गरिएको बजेट र कार्यक्रममार्फत तोकिएको उद्देश्य हासिलभएनभएको लेखाजोखा र परीक्षण गरी सुधारका उपायपहिल्याउने औजारलाई सम्फनु पर्छ ।

फ) "लैंगिकमूलप्रवाहीकरण" भन्नाले कुनै पनि योजनाबद्ध कार्य, नीतिनियम, कार्यक्रमकार्यान्वयनको हरेक क्षेत्र तथातह र तप्कामामहिलातथा यौनिकतथा लैंगिकअल्पसंख्यकहरूलाई समाहित गर्ने प्रक्रियालाई सम्फनु पर्छ ।

ब) "लैंगिकउत्तरदायी बजेट" भन्नाले लैंगिक समानताको लागि बजेटको सुनिश्चितता, बजेटका सबै प्रक्रियामा लैंगिकमूलप्रवाहीकरण र उपलब्धिको समतामूलकवितरणका साथै उपभोगको लागि लैंगिकविश्लेषण सहित योजनाबद्ध रूपमाउद्देश्यमूलककार्यक्रमहरू तर्जुमा र प्राथमिकीकरणगर्दै कार्यक्रमछनौट गरी लगानी गर्ने पद्धतिलाई जनाउँदछ ।

भ) "लैंगिकतथा सामाजिकरूपमावहिस्करणमा परेका व्यक्ति र समुहहरू" भन्नाले सामाजिकविकास क्रमसँगै वर्षाँदेखि जातजाति, जनजाति, लिङ्ग, अपाङ्गतातथा धर्मका आधारमा

३१
३२

अस्तित्वपहिचानगुम्भाई राज्यले उपलब्ध गराउने सेवावा सुविधामा समानअवसर र पहुँच गाथै
सेवा सुविधाको उपभोग वाउपयोगमा भेदभावमा परेका समूहहरूको अवस्थालाई सम्झनुगर्दछ ।

- म) "लैज्ञिकप्रभावविष्टेषण" भन्नाले नीतितथाअभ्यासहरुको परिक्षण गरेर कुनै पनि
योजनाकार्यक्रमतथाआयोजनावाटमहिलाएवम् पुरुषकर्तिको लाभान्वीतभएकाछन् भन्ने अवस्थाको
विश्लेषण गर्ने कार्यलाई सम्झनु पर्दछ ।
- य) "सशक्तिकरण" भन्नाले विकासकाअवसरहरुवाटबच्चित, श्रोत र साधनमापहुँचतथानियन्त्रणमापछाडी
परेका, अशक्तवाक्मजोर वर्गलाई सबलबनाउने कार्यलाई सम्झनु पर्दछ ।
- र) "लैससास कार्यदल" लैससास परिक्षणका लागि गाउँपालिकाले तयार गर्ने लैससास
मैत्रीकार्यदललाई सम्झनुपर्दछ ।

परिच्छेद -२

कार्यविधिको उद्देश्य, नीति, सिद्धान्त, रणनीति र कार्यक्षेत्र

४. कार्यविधिको उद्देश्यः

यस कार्यविधिको मुख्यउद्देश्य लैससासअवधारणाअनुसार यसको प्रयोगलाई सरलीकृत रूपमा स्थानीयकरण गरीगाउँपालिकाले गर्ने सम्पूर्ण विकासकाकार्यहरुलाई लैससास उत्तरदायी र बिंगो बनाउनआर्थिक श्रोतको सुनिश्चता, उपलब्धीको समतामूलकवितरण र उपयोगीबनाउने रहेको छ । यसकाबिस्तारित उद्देश्यहरु यस प्रकार छन्:

- (क) लैंगिक समानतातथा सामाजिक समावेशीकरण परीक्षण मार्फत गाउँपालिकाकोसंस्थागत संरचना र कार्यक्रमहरुमामहिला र सामाजिक रूपमावहिस्करणमा परेका व्यक्ति र समुहहरुलाई समावेश गरी, लैङ्गिक समानता र सबै जातजातीतथा समुदायको अर्थपूर्ण सहभागिता गराई लैङ्गिकअन्तर तथा सामाजिकविभेद प्रभावलाई सम्बोधनगर्दै लैङ्गिकमूलप्रवाहिकरण र सशक्तिकरणगर्दै लैजाने ।
- (ख) महिला र सीमान्तकृत समुहहरुलाई समावेश गरि उनीहरुको योजनाबद्ध रूपमाव्यक्तिगत र सामूहिक क्षमताअभिवृद्धि गरी गाउँपालिकाको विकास प्रक्रियामानिर्णायकतथा अर्थपूर्ण सहभागिता सुनिश्चित गरी आर्थिक तथा सामाजिक सशक्तिकरण गर्ने ।
- (ग) गाउँपालिकाको सबै कार्यक्रम, योजना र आयोजनाको प्रत्येक चरणमा लैससास दृष्टिकोणबाटअनुगमनतथामूल्याङ्कन गर्ने र यसलाई संस्थागतगर्दै लैजाने ।

५. नीति : यो कार्यविधिकोकार्यान्वयनगर्दा देहायकानीतिहरु अवलम्बनगरिनेछ ।

- (क) गाउँपालिकाले संचालन गर्ने सम्पुर्ण योजनातथाकार्यक्रमलाई लैससास दृष्टिकोणबाट संस्थापन गरी त्यसमामहिला र सीमान्तकृत समुहको अर्थपूर्ण सहभागिताकालागिकार्यक्रमकार्यान्वयन गरि मूलप्रवाहिकरणरशसक्तिकरणगर्दै लगिने नीतिलिनेछ ।
- (ख) गाउँपालिका, सेवा प्रदायक सरोकारवाला संस्थाहरु, महिला र सीमान्तकृत समुहहरुलाई समावेश गरि योजनाबद्ध रूपमा व्यक्तिगत र सामूहिक क्षमता अभिवृद्धि गर्दै गाउँपालिकाको विकास प्रक्रियामा निर्णायक तथा अर्थपूर्ण सहभागिता सुनिश्चित गरी आर्थिक तथा सामाजिक सशक्तिकरण गर्ने ।

६. रणनीति : यो कार्यविधीकार्यान्वयनकालागि देहायका रणनीतिहरु अवलम्बन गरिनेछ ।

- (क) स्थानीय तहमा महिला, गरीब र बहिस्करणमा परेका समुदायले भोगेका समस्या र सवालहरुको पहिचान तथा लेखाजोखा गरि नीतिगत व्यवस्थाहरु, संस्थागत प्रणाली तथा संरचनाहरु, कार्य वातावरण र संस्कृति, योजना, बजेट, पहुँचयुक्त अवसर, सेवामुलक कार्य, अनुगमन, मूल्याङ्कन र अनुसन्धान आदि कार्य मार्फत वहिस्करणमा परेका समुदायहरुको समस्या र सवाल पहिचान गरि,

३५४
६८१

उनीहरुलाई विशेष अवसर दिई सबाल र समस्याको सम्बोधन गर्दै स्थानीय विकास प्रक्रियामा उनीहरुको मूलप्रवाहिकरण गरिनेछ ।

- ख) लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण बजेट परीक्षणस्थानीय सरकारको संरचना र कार्यक्रमहरुमा समावेश गरि लैगिक समानता र सबै पहिचान र पृष्ठभुमीका नागरिकहरुको अर्थपूर्ण सहभागिता गराई लैगिक तथा सामाजिक मूलप्रवाहिकरण गर्दै लिगिनेछ ।
- ग) विकासका अवसरबाट बन्चित, श्रोत र साधनमा पहुँच तथा नियन्त्रणमा पछाडी परेका वा पारिएका असक्त, गरीब, महिला, आदिवासी जनजाती, मधेशी, दलित, मुस्लिम, पिछडावर्ग, अल्पसंख्यक आदिको स्थानीय तहको समग्र शासन प्रणालीमा अर्थपूर्ण सहभागिता गराई, सबल बनाई उनीहरुको सशक्तिकरण गर्दै लिगिनेछ ।

७. कार्यविधिको कार्यक्षेत्र :

संविधानको धारा १८ मा व्यवस्थाभएको समानताको हकअन्तर्गत "सामाजिकवा सांस्कृतिक दृष्टिले पिछडिएकामहिला, दलित, आदिवासी, आदिवासीजनजाति, मधेशी, थारू, मुस्लिम, उत्पीडितवर्ग, पिछडावर्ग, अल्पसंख्यक, सीमान्तकृत, किसान, श्रमिक, युवा, बालबालिका, ज्येष्ठनागरिक, लैङ्गिकतथा यौनीकअल्पसंख्यक, अपांगताभएकाव्यक्ति, गर्भावस्थाकाव्यक्ति, अशेत्कावाअसहाय, पिछडिएको क्षेत्र र आर्थिक रूपले विपन्न खस आर्य लगायतनागरिकको संरक्षण, सशक्तिकरणवाविकासकालागिकानूनबमोजिमविशेष व्यवस्था गर्न रोक लगाएको मानिने छैन" भन्ने व्यवस्थाबमोजिम..... पालिकाले तीवर्गका हितकालागिविगतमा गरेका गतिविधिहरुको यस कार्यविधिमातोकिएका सूचकहरुको अधिनमा रही परीक्षणवा लेखाजोखा गर्नेकार्य यस कार्यविधिको कार्यक्षेत्रमा पर्दछ ।

यसैगरी गाउँपालिकामा आफ्नो कार्यक्षेत्र बनाई सामाजिक क्षेत्रको विकासकालागिविभिन्नगतिविधिहरु संचालन गर्ने विकास साफेदारहरु जस्तै संघीय सरकार, प्रदेश सरकार, अन्तर्राष्ट्रिय गैसस, गैसस तथा सामाजिक संस्थाहरुले यस क्षेत्रमा गरेका क्रियाकलापहरुको मापन गर्नेकार्य समेत यसे कार्यविधिको कार्यक्षेत्र मानिने छ ।

परिच्छेद - ३

लैससास परीक्षणविधितथाप्रकृयाहरु

८. लैससास परीक्षण विधि :

गाउँपालिकाले लैङ्गिकसमानतातथा सामाजिक समावेशीकरण बजेट परीक्षणगर्दा एउटा लैससास मैत्रीकार्यदल बनाई कार्य गरिनेछ । लैससास परीक्षणकार्यान्वयनगर्दा निम्नविधिहरु अपनाई गाउँपालिकामा लैससासको अवस्थाविश्लेषण गरिनेछ ।

३५४
११.११

१. दस्तावेज समिक्षा : लैससास कार्यदलले गाउँपालिकाको दस्तावेजहरू (जस्तै ऐन, कानून, नीति, कार्यविधि, क्षमताविकास योजनाबार्षिक योजना, आवधिक योजना, बार्षिक प्रतिवेदन, आर्थिक प्रतिवेदन, चौमासिक/बार्षिक समिक्षाको प्रतिवेदन, विकास बुलेटिन, जिल्ला, नगर, र गाउँपालिकाप्रोफाईल, विभिन्न समयमाभएकानिर्णयहरू आदिको लैससासको दृष्टिकोणबाटविस्लेषण र पुनरावलोकन गरी।Inceptionप्रतिवेदनतयार गरिनेछ।
२. लक्षित समुदायछलफल: लैससास बजेट परीक्षणगार्दा गाउँपालिकासँग सरोकार राख्ने समुहहरूसँग सम्बन्धितसवालहरूमाअभवितजानकारी लिनको लागिकार्यविधिको अनुसूचीमा संलग्नप्रश्नावलीहरुकाआधारमालक्षित समुदायछलफल गरिनेछ।
३. मुख्य सूचनादातासँगअन्तरवार्ता: लैससास परिक्षणको गोष्ठी संचालनपुर्व सम्बन्धित सुचना संकलन र छलफलहरूवाटआएकानतिजाहरुको वारेमा पुष्ट्याई तथाथपजानकारी लिनकालागिगाउँपालिकाका मुख्य सरोकारवालावाप्रतिनिधीहरूसँग अन्तरवार्ता गरिनेछ।
४. कार्यशाला संचालन (सूचकहरूको लेखाजोखा):
 - (क) अनुसूची १ बमोजिमका सूचकअनुसार अंकभार दिनकालागिकार्यशाला संचालन गरिनेछ।
लैससास परिक्षणकालागि समावेश गरिएकामुख्य वटा सूचक रहेका छन् जसमागाउँपालिकाको कानुनतथानीतिमा लैङ्गिक समानतातथा सामाजिक समावेशीकरण, लैससास विश्लेषणमाआधारित योजनातर्जुमा, योजनाकार्यान्वयन, अनुगमन/नियमन र मूल्याङ्कन, आन्तरिक संरचना, क्षमताविकास, नेपाल सरकारका लैङ्गिक समानतातथा सामाजिक समावेशीविकासकानीति र प्रतिवेदन, सेवाप्रवाह र संस्थागत संस्कृति, सुशासन रहेका छन्। प्रत्यक्ष सुचकहरूमाझ्टाप्रश्नहरू राखिएकाछन् रतिनै प्रश्नहरूको आधारमा गाउँपालिकापदाधिकारीहरू र कमर्चारीहरूसँग छलफलगरनेछ। सहभागितात्मकछलफलको आधारमा उक्तवुँदामा राम्रो देखिएमा १, मध्यम देखिएमा ०.५ र सुधार गर्नुपर्ने देखिएमावानभएमा ० अंकहरू प्रदान गरिने छ।
 - (ख) विभिन्नशीर्षकहरूमाप्राप्तअंकहरूलाई माकुरेजालोको चित्र(Spider Diagram)बनाई सहभागीहरू माभउक्तनमुनाचित्र राखिनेछ। सो चित्रले देखाएका राम्रापक्षहरूलाई निरन्तरतादिई, कम्त्रिजोर पक्षहरूलाई सुधार गर्दै आगामी दिनहरूमागाउँपालिकालाई एक आदर्श स्थानीयतहको रूपमा स्थापित गर्न आवश्यकताहरूको पहिचान गरी लैङ्गिकतथा सामाजिक समावेशीविकासकालागिएकिकृत कार्ययोजनाबनाई अगाडिबढाउनकार्ययोजनाबनाइनेछ।
५. सवल, सुधारात्मक, अवसर र चुनौती विश्लेषण:लैससास कार्यदलले सहभागितात्मकविधिकाआधारमा कार्यशालाकै अवधीमालैससासका लागि विगतमा भएगरेका गतिविधिहरू र अनुभवको आधारमा गाउँपालिकाको लैससास सम्बन्धीसवल पक्ष, सुधार गर्नुपर्ने पक्ष, अवसर र चुनौती पहिचान गरिनेछ।
६. कार्ययोजना तयार: सहभागितात्मक प्रकृयावाट पहिचान गरिएका सुधार गर्नु पर्ने पक्षहरूलाई समाधान गर्न अनुसूचीमा४ मा उल्लेख भएको ढाँचामाकार्ययोजनातयार गरिनेछ। यस कार्ययोजनालाई गाउँपालिकालेवार्षिकरूपमाअनुगमन गरी सुधार भएकापक्षहरूलाई माकुरेजालोमा थप्दै उपलब्धिहरूलाईआंकलन गर्नुपर्ने छ। सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरूलाई पुनःकार्ययोजनाबनाई निरन्तर कार्यान्वयन गरिनेछ।

८०८
८०८

७. प्रतिवेदन तयारः यस कार्यविधिको अनुसूची ६माउल्लेख भएको लैससास परीक्षणको प्रतिवेदनको ढाँचामाप्रतिवेदनतयार गर्नुपर्नेछ । लैंगिक समानतातथा सामाजिक समावेशी परीक्षणगर्दा सहभागीहरू बीचभएको छलफलबाटआएको निचोडलाई प्रतिवेदनका रूपमातयार गरिनेछ ।

९. लैससास परीक्षणकाप्रक्रियाहरू :

लैंगिक समानतातथा सामाजिक समावेशीकरण बजेट परीक्षणमुख्यतःतीन चरणमाविभाजन गरि चालु आ.व. को पहिलो चौमासिकभित्रसम्पन्नगरिनेछ ।

९.१. तयारी चरण (समय १ दिन)

- (क) लैससास परीक्षणकाउद्देश्य र प्रकृयाकावरेमा जनप्रतिनिधीर कर्मचारीहरूलाई जानकारी गराउने, अभिमुखीकरण गर्ने ।
- (ख) कार्यशालागोष्ठीको पूर्व तयारी तथाचाहिने सामर्गीहरूको व्यवस्था गर्ने
- (ग) जनप्रतिनिधीतथाकर्मचारीहरूसँग तयारी वैठक बस्ने,लैससास परीक्षणको लागि सहभागीहरूको सूचीतयार गर्ने, लैससास कार्यशालागोष्ठी सञ्चालनको लागिमिति, स्थान, समय अवधितोक्ते
- (घ) लैससास परीक्षणकालागिकार्यदल बनाउने ।

९.२. कार्यान्वयन चरण (समय ३दिन)

- (क) गाउँपालिकाकाअध्यक्ष, उपाध्यक्ष, कार्यपालिकाका सदस्यहरु, कर्मचारी र समितिकापदाधिकारीहरू समेत लैससास परीक्षण वैठकमा समावेश गराइनेछ ।
- (ख) लैससास परीक्षणकार्यशालागोष्ठीको समय २ दिन र पुष्ट्याईका आधारहरु संकलन गर्ने १ दिनलाग्नेछ ।
- (ग) लैससास परीक्षणकार्य गाउँपालिकाको आन्तरिक स्व-लेखाजोखाकार्यक्रमभएको हुनाले गाउँपालिकामा यस विषयमाविशेष सहजीकरण गर्ने सीप भएकाव्यक्तिले सहजीकरण गर्न सक्नेछन् ।
- (घ) लैससास परीक्षणकार्यको सहजीकरण गर्न गाउँपालिकाले आवश्यकठानेमा बाह्य स्रोत व्यक्तिपनिलिन सकिनेछ ।
- (ङ) गाउँपालिकाका पदाधिकारीहरू र कर्मचारीहरूको सहभागिताद्वारा लेखाजोखाको ढाँचाअनुसूची अनुसारकोप्रश्नावलीमापाएको अंकको आधारमा पालिकाको वर्तमानअवस्थाअनुसुचि २ अनुसारको माकुरेजालोमा चित्रणगरिनेछ ।
- (च) प्राप्ताङ्को आधारमागाउँपालिकाको लैससास क्षेत्रको सबलपक्ष, सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू, अवसर र चुनौतिपहिचानहुनेछ । अनुसुचि ३ अनुसार पुर्णाङ्क अंकप्राप्तलाई सबलपक्ष र त्यसभन्दाकमप्राप्ताङ्कलाई सुधार गर्नुपर्ने पक्षमा राखिनेछ ।
- (ज) पहिचान गरिएका सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरूलाई समाधान गर्न अनुसुचि ४ कार्ययोजनातयार गरिनेछ ।

३५८
१८८

९.३. प्रतिवेदन चरण(समय २ दिन)

माथि उल्लेखित विश्लेषणका आधारमा कार्यपालिकामा पेश गर्नका लागि लैससास कार्यदलले विस्तृत प्रतिवेदन तयार गर्नेछ । यस्तो प्रतिवेदन कार्यपालिका वैठकमा पेश गरी प्राप्त सुभावतथा निष्कर्षहरूको कार्यान्वयन गरिनेछ । मुख्य प्राप्तीहरू अनुसुचि ५ मा र प्रतिवेदनको ढाँचा अनुसुचि ६ मा उल्लेख गरिएको छ ।

१०. कार्यविधिको संशोधन :

लैडिक समानतातथा सामाजिक समावेशीकरण परीक्षण कार्यविधि, २०७६ मा थप घटतथा संशोधन गर्नु परेको खण्डमायसको भावना र मर्मलाई थप सुदृढ गर्ने गरी कार्यपालिकाको निर्णयबाट थप घटतथा संशोधन गर्न सकिनेछ ।

३५८
१०.१

अनुसूची १

लैंगिक समानतातथा सामाजिक समावेशीकरण परीक्षणकासूचकहरू
(GESI Audit)

नोट : ० = शुन्य, ०.५ = ठिकै, १ = राम्रो

क्र.स	सूचक र उप-सूचकहरू	अंक	प्राप्ताङ्क	पुष्ट्याइक आधार	कैफियत
१	कानुनतथानीतिमालैंगिक समानतातथा सामाजिक समावेशीकरण	७			
क	गाउँपालिकाले तर्जुमा गर्नेकानुन (ऐन, नियम, निर्देशिका, कार्यविधि, मापदण्ड), नीति/रणनीतियार गर्दा लैंगिक समानतातथा सामाजिक समावेशीकरणको दृष्टिले सहभागिताहुने गरेको छ वा छैन ?	० - १			
ख	कानुनतथानीतिर्माणको क्रममालाभग्राहीविशेषतःमहिलातथा सामाजिकरूपमाबच्चितिमा परेको समुदायको सुझावलिईएको छ वा छैन ?	० - १			
ग	हालसम्म स्वीकृत भएकाकानुनहरू र नीतिहरुकावारेमा पदाधिकारी तथाकर्मचारीहरुकालागिअभिमुखिकरणभएको छ वा छैन र समानबुझाई छ वा छैन ?	० - १			
घ	स्वीकृत भएकाकानुन र नीतिहरु वेव साइटमा राखिएको साथै प्रकाशन गरी सबैको पहुँचमाहुने गरी पालिकाका सम्बन्धितशाखाहरु र वडाकार्यालयमा राखिएको छ वा छैन ?	० - १			
ङ	गाउँपालिकाको लैससास नीति छ वा छैन ? तर्जुमा गरिएको भएलाभग्राहीविशेषतःमहिलातथा सामाजिकरूपमाबच्चितिमा परेको समुदायसंग छलफल गरी सुझाव समावेश गर्ने गरिएको छ वा छैन ?	० - १			
च	महिलातथा सामाजिकरूपमाबच्चितिमा परेको समुदायहरु लक्षित गरी छौडै नीति, निर्देशिकावाकार्यविधिहरु बनेका छन् वा छैनन् ? (जस्तै अपांगता मैत्री, वालमैत्री, लैंगिक मैत्री, दलितवा जोखिममा परेको र अन्य समुदायको सामाजिकतथा आर्थिक रूपान्तरणकालागिवनाईएको नीतिकार्यविधिहरु)	० - १			
छ	गाउँपालिकामाहुनसक्ने सबै प्रकारका विभेद दुर्व्यवहार (जस्तै यौनजन्य, जातीय र माहिला हिंसा नियन्त्रण, समानकामकालागि समानज्यालाको लागिनीतिबनाएर लागु गरिएको छ वा छैन ?	० - १			
२	लैससास विश्लेषणमाआधारित योजनातर्जुमा	७			
क	आवधिक योजनाको उद्देश्य, रणनीतितथानीतिजामा लैगिकतथा सामाजिकरूपमावहिस्करणमा परेका व्यक्ति र समुहको आर्थिक तथा सामाजिक हैसियतमा परिवर्तन एवम् रूपान्तरणल्याउने गरी स्पष्टरूपमाउलेख गरिएको छ वा छैन ?	० - १			

३५४
१८८

क्र.सं	सूचक र उप-सूचकहरू	अंक	प्राप्तांक	पुष्ट्याईक तो आधार	कैफियत
ख	आवधिकतथा क्षेत्रगत योजना (जस्तै स्वास्थ्य, शिक्षा, खानेपानी, कृषि, विपत जोखिमव्यवस्थापनादि) तर्जुमा गर्दा गाउँपालिङ्ग, उमेर, भूगोल, जातजाति, भाषा, सस्कृति, वर्ग, अपाङ्गताभएकाव्यक्तिआदिअनुसारको छुट्टाछुट्टे अवस्थाविश्लेषण गरि आवश्यकतापहिचान गर्ने गरिएको छ वा छैन ?	०-१			
ग	आवधिक, क्षेत्रगत, लैससास नीतीअनुरूपवार्षिक नीतीतथाकार्यक्रमबनाइने गरेको छ वा छैन ? यस्तानीति र वार्षिक कार्यक्रमबीचको तादम्यता छ वा छैन ?	०-१			
घ	वार्षिक योजनातर्जुमा गर्दा लैंड्रिकउत्तरदायी बजेट (GRB)तर्जुमा प्रक्रियाअवलम्बन गरी कार्ययोजनातयार गर्ने गरिएको छ ?	०-१			
ड	बस्तीस्तरको योजनातर्जुमा गर्दा प्रक्रियामा सबै प्रकारका लिङ्ग र समुदायको अर्थपूर्ण सहभागिताहुने गरेको छ वा छैन ?	०-१			
च	वार्षिक कार्यक्रमतर्जुमा गर्दा विषयगत समितिअनुसार छुट्ट्याईएको बजेट र कार्यक्रममा लैससासलाई स्पष्ट रूपमा संबोधन गर्ने गरी विषयगतकार्यक्रमहरू ताल्यार गरिएको छ वा छैन ?	०-१			
छ	बञ्चितिकरण र जोखिममा परेका व्यक्ति र समुदायको लागिविशेष कार्यक्रमतथा बजेट तय भएको छ वा छैन ?	०-१			
३	योजनाकार्यान्वयन, अनुगमन/नियमन र मूल्याङ्कन	७			
क	उपभोक्ता समितिगठनगर्दा आम भेला गर्ने गरिएको छ वा छैन ? उक्त भेलामा सहजीकरणकालागिकर्मचारी वामहिलावडा सदस्यहरुको भूमिकाहुने गरेको छ वा छैन ?	०-१			
ख	उपभोक्ता समितिमाकमितमा ३३ प्रतिशतमहिलाको सहभागिता छ वा छैन ? साथै अध्यक्ष, सचिव र कोषाध्यक्षमध्ये कम्तीमाएकजनामहिला सदस्यरहने व्यवस्था छ वा छैन ?	०-१			
ग	उपभोक्ता समितिमा लैंड्रिकतथावहिस्करणमा परेका व्यक्ति र समुह, लाभान्वित समूहउपस्थिति रहेको अवस्थामातिनीहरूको समेत प्रतिनिधित्वहुने गरेको छ वा छैन ?	०-१			
घ	योजनातथा बजेट तर्जुमा दिग्दर्शन २०७४ बमेजिमगठित सुपरिवेक्षणतथाअनुगमन समितिले अनुगमनका सूचकहरू बनाउदा लैससास सम्बन्धी सूचकहरू समावेश गरी सूचकवनाईएको छ वा छैन ? रअनुगमनप्रतिवेदनकार्यपालिकामाछलफलहुन्दूवाहुदैन ?	०-१			
ड	गतआ.व.को वार्षिक योजनामा लैंड्रिकतथा सामाजिकरूपमावहिस्करणमा परेका व्यक्ति र समुहको उत्थानकालागितर्जुमा गरिएकाकार्यक्रमतथाबजेटको कार्यान्वयनपूर्णरूपमाभएवाभएनन् ?	०-१			

१०१
मुख्यमंत्री

क्र.सं	सूचक र उप-सूचकहरू	अंक	प्राप्तांक	पुष्ट्याईक ते आधार	कैफियत
च	सञ्चालितकार्यक्रमको अनुगमनतथामूल्याङ्कनगर्दा लैंगिकतथा सामाजिकरूपमावहिस्करणमा परेका व्यक्ति र समुहलाई लागतअनुरूपपुरोगेको लाभ, असर र प्रभावविश्लेषण गर्ने गरिन्दूँ? स्थानीयतहले रूपान्तरणीयविकासको लागि सबै वर्ग वाव्यक्तिहरूलाई ज्ञानतथा सीप विकास गर्ने गरेको छ वा छैन ?	०-१			
छ	नियमितरूपमा सबैप्रकारका सरोकारवालाहरुको सहभागितामा लैससास सम्बन्धीछलफूल, सिकाई आदानप्रदानहुने गरेको छ वा छैन ? के यस्तासिकाईहरु कार्यक्रम/योजनातयार वानीतिनिर्माणगर्दा समावेश गर्ने, गरिन्दूँ?	०-१			
४	आन्तरिक संरचना	७			
क	गाउँपालिकामागठीतन्यायिक समितिर वडातहका मेलमिलाप केन्द्रमा लैङ्गिकतथा सामाजिकरूपमावहिस्करणमा परेका व्यक्ति र समुहको प्रतिनिधित्वभएको छ वा छैन ?	०-१			
ख	न्यायिक समिति र मेलमिलाप केन्द्रमादर्ता भएका र समोधान गरिएकाविवादहरुको खण्डीकृत तथ्यांक (क्षेत्र र लाभान्वित) को अभिलेख राखिएको छ वा छैन ?	०-१			
ग	गाउँपालिकाले गठनगर्ने गरेका समितिहरु, उपसमितितथाकार्यदलमा लैङ्गिकतथा सामाजिकरूपमावहिस्करणमा परेका व्यक्ति र समुहको समानुपातिकप्रतिनिधित्वभएको छ वा छैन ?	०-१			
घ	सामाजिकविकास शाखा/महिलातथावालविकास शाखाअन्तर्गत लैससास सम्पर्क व्यक्तितोकिएको छ वा छैन ?	०-१			
झ	लैङ्गिकतथा सामाजिकरूपमावहिस्करणमा परेका व्यक्ति र समुहहरुको विकासको लागि छुटै कोष तथावजेटको व्यवस्थाभएको छ (जस्तै वालविकास कोष, अपार्टाविकास कोष, छात्रवृत्ति कोष, दलितउत्थानविकास कोष आदि) ? उनीहरूको सक्रियता र आवश्यकताखनुसार कार्यक्रमतर्जुमा गर्ने गरिएको छ वा छैन ?	०-१			
च	बाल हेल्पलाइन १०९८, बालबालिका हराएमावा भेटिएमा १०४, महिलातथावालबालिकामाथिहुने हिंसाको वारेमा उजुरी गर्न सकिने राष्ट्रियमहिलाआयोगको टोल फि नं. ११४५, घरेलु हिसाट जस्ताउपयोगीजानकारीहरु समुदाय स्तरसम्म प्रभावकारी ढंगबाट सूचनाप्रवाह गर्न स्थानीय संयन्त्रप्रयोग गरी लाभग्राहीहरूलाई सूचनाप्रवाह गरिने गरेको छ वा छैन ?	०-१			
छ	गाउँपालिकाले टोल विकास संस्थातथा समुदायमाआधारित संस्थाहरु वा समितिहरु (जस्तै: महिला समुह, आमा समुह, वालक्लब, संचार समुह, कृषि समुह) दर्ता/सूचीकृत गरी सक्रियरूपमा संचालनमाल्याईएको छ वा छैन ?	०-१			
५	क्षमताविकास	७			
क	गाउँपालिकामा स्थानीय सरकारको संस्थागत स्व- मूल्याङ्कन गरी क्षमताविकास कार्ययोजनाबनाईएको छ वा छैन	०-१			

१०१८

३५४

क्र.सं	सूचक र उप-सूचकहरू	अंक	प्राप्ताङ्क	पुष्ट्याईक ो आधार	कैफियत
	?यस्ताकार्ययोजनाकालागि आवधिक, क्षेत्रगत र वार्षिक कार्यक्रममा समावेश गरी कार्यान्यवन गरिएको छ वा छैन ?				
ख	गाउँपालिकाले संचालन गर्ने क्षमताविकास कार्यक्रमहरूमा सहभागिहरूको छनौट गर्दा लैङ्गिकतथा सामाजिकरूपमाबहिष्करणमा परेका व्यक्ति र समुलाई विशेष प्राथमिकतामा राखेर आवश्यकतापहिचानकाआधारमा गर्ने गरिएको छ वा छैन ?	०-१			
ग	गाउँपालिकाले स्वरोजगार वृद्धि गर्ने तथा बैदेशिकएवं रोजगारीमाजाने समुहको क्षमताविकासको लागिकार्यक्रमहरू तय गरी कार्यान्वयवन गर्ने गरेको छ वा छैन ?स्थानीयतहले रूपान्तरणीयविकासको लागि सबै वर्ग वाव्यक्तिहरूलाई ज्ञानतथा सीप विकास गर्ने गरेको छ वा छैन ?	०-१			
घ	तालिमप्राप्तव्यक्तिहरूको क्षमतामाआएको परिवर्तनका सम्बन्धमाप्रभावकारी अनुगमन गर्ने गरेको छ वा छैन ?तालिमप्राप्तव्यक्तिवा सेवाप्राप्त गर्ने समुदायको आर्थिक तथा सामाजिक सशक्तिकरणमा परिवर्तन भएको अभिलेखिकरण गर्ने गरिएको छ वा छैन ?	०-१			
ड	गाउँपालिकाकापदाधिकारी तथाकर्मचारीहरूको क्षमताविकास तालिममालैससास सम्बन्धी छुटै विषय राखितालिमदिने गरेको छ वा छैन ?	०-१			
च	गाउँपालिकाले महिलाहरूका रणनीतिकआवश्यकता पुरा गर्नका लागिलोक सेवाआयोग तथारी कक्षा, ग्रामीणमहिलाप्राविधिकहरू (पशु सेवा, कृषि, स्वास्थ्य र पूर्वाधार सम्बन्धी) तयार गर्ने गरेको छ वा छैन ?	०-१			
छ	लैससास विकासको लागि संघीय सरकार अन्तर्गतका संवैधानिकआयोगहरू, प्रदेश सरकार तथाजिल्लास्तरका कार्यालयहरूसंग समन्वय गर्ने गरिएको छ वा छैन ?	०-१			
६	नेपाल सरकारका लैङ्गिक समानतातथा सामाजिक समावेशीविकासकानीति र प्रतिवद्धता	७			
क.	महिलाविकासकालागिभएका वेर्डिजड घोषणापत्रकालाहवटाप्रतिवद्धता र दिगो विकासका सत्रवटालक्ष्यहरू, बालअधिकार, जातीयविभेद विरुद्धको अन्तराष्ट्रियमहासम्मी(ICERD), ILO, अपांगताभएकाव्यक्तिहरूको अधिकार संरक्षण गर्ने महासम्मिआदिको वारेमा स्थानीय सरकारका प्रतिनिधि र कर्मचारीहरूलाई अभिमुखिकरण गरिएको छ ? कोहि पनिपछाडीनछुटुन् भन्ने कुराको सुनिश्चितताको लागिअध्ययन र विश्लेषण गरी तथाङ्गअचावधिक गरिएको छ ?	०-१			
ख.	लैङ्गिकतथा सामाजिकरूपमाबहिस्करणमा परेका व्यक्ति र समुहको साथै जोखिममा परेका समुदायकालागिविशेष कार्यक्रम सहितदिगो विकासकालक्ष्यहरूको स्थानीयकरणकालागि स्थानीयतहले सरोकारवालाहरूसंगको सहकार्यमा कार्य गरिएको छ वा छैन ?	०-१			

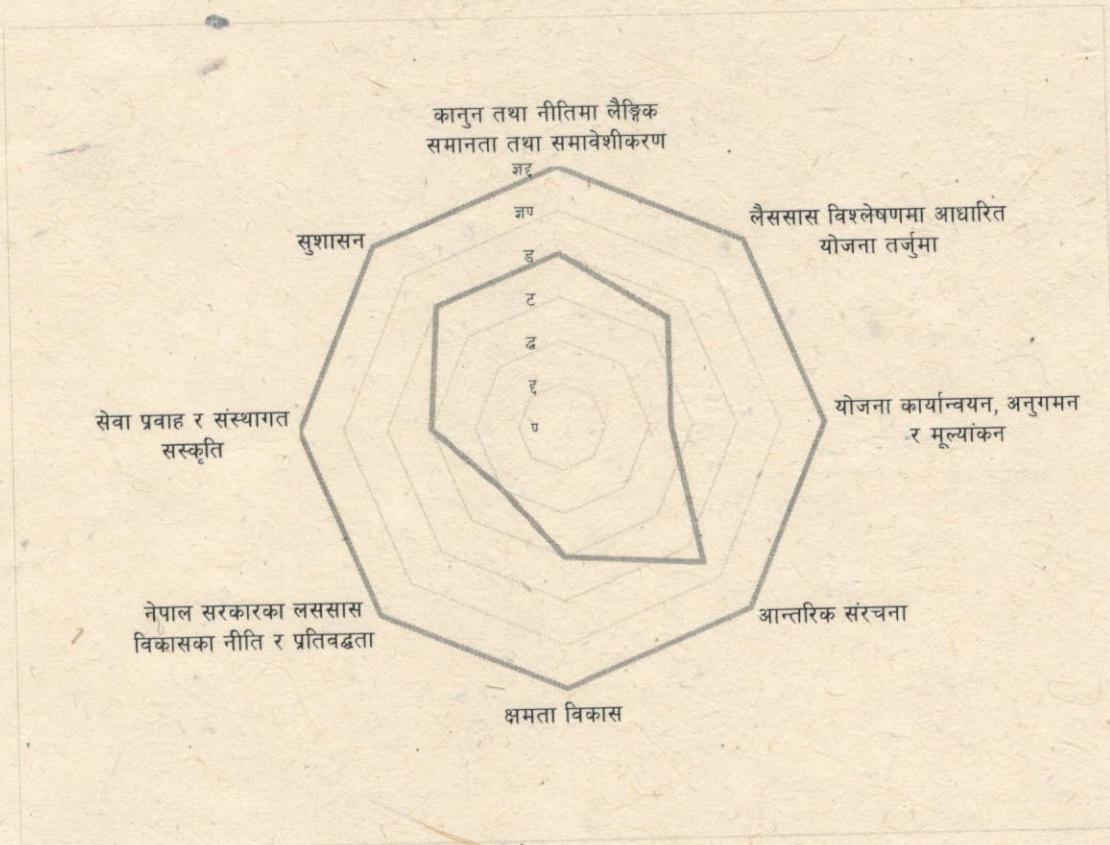
क्र.सं	सूचक र उप-सूचकहरू	अंक	प्राप्ताङ्क	पुष्ट्याइक ो आधार	कैफियत
ग.	महिलाविरुद्धहुने सबै प्रकारका भेदभावउन्मुलन गर्ने महासन्धि (CEDAW) कार्यान्वयनकालागितयार गरिएको राष्ट्रियकार्ययोजना र संयुक्त राष्ट्रसंघीय सुरक्षा परीषदबाटपारीत प्रस्ताव नं. १३२५ र १८२० को कार्यान्वयन राष्ट्रियकार्ययोजनामा स्थानीय सरकारको जिम्मेवारी भनीउल्लेख गरेका कार्यक्रमहरुमा रकमविनियोजन गरेको छ वा छैन ?	०-१			
घ.	महिलाविरुद्धहुने सबैखालको हिंसा निर्मल गर्ने कार्यक्रमहरु र सो अनुसारको वजेट विनियोजन गरी कार्यक्रम समयमै सम्पन्न गरेको छ ?	०-१			
ड.	महिलाअधिकार स्थापना र महिलामाधिहुने हिंसा विरुद्धको विभिन्नदिवस र अभियानजस्तै महिला हिंसा विरुद्धको १६ दिने अभियान, किशोरी दिवस, अन्तराष्ट्रियमहिलादिवस, स्वच्छमहिनावारी दिवस सम्बन्धीकार्यक्रम संचालन गर्ने गरेको छ वा छैन ?	०-१			
च	संयुक्त राष्ट्रसंघीयवालअधिकार महासन्धि १९८९ मा गरिएको प्रतिवद्वताकार्यान्वयनकालागिवजेट विनियोजन सहितकार्यक्रमतयार गरी समयमै सम्पन्न गरेको छ वा छैन ?	०-१			
छ.	समाजमाविद्यमानजातीयविभेद र छुवाछुतसम्बन्धीसामाजिक, सांस्कृतिक र धार्मिक कुरीति र अभ्यास हटाउनकालागिवजेटविनियोजन सहितकार्यक्रमतयार गरी समयमै सम्पन्न गरेको छवा छैन?	०-१			
७	सेवाप्रवाह र संस्थागत संस्कृति	७			
क	लैङ्गिकतथा सामाजिकरूपमावहिस्करण र जोखिममा परेका व्यक्ति र समुदायको नक्सांकनतथावार्षिकरूपमाअद्यावधिक गर्ने गरेको छ वा छैन ?	०-१			
ख	गतआवामा सेवा सुविधामापहुँचनभएका समुदायहरुकालागि सेवाप्रवाहमापहुँच पुन्याउनघुमितिशिवर संचालनभएवानभएको ?	०-१			
ग	बालबालिका, जेष्ठनागरिक, महिला र अपागमैत्रीभैतिक संरचना (सार्वजनिक स्थल) निर्माणभएकाछन् वा छैनन् ?स्थानीयतहले सेवाग्राहीहरु प्रतिक्षारत रहँदावस्ने ठाऊँको उचितव्यवस्थापनजस्तै पिउने पानी, महिला/पुरुषशौचालय, प्रतिक्षालयादि छ वा छैन ?	०-१			
घ	महिलाकर्मचारीहरूको गर्भावस्था र बच्चालाई स्तनपान सम्बन्धी संवेदनशीलतालाई ध्यानदिने गरिएको छ वा छैन (जस्तै गर्भवतीमहिलालाई जोखिमयुक्त, खतरायुक्तकाममालगाउननपाइने)?	०-१			
ड.	राष्ट्रियतथा स्थानीयअभियान र सम्बन्धितमुद्घाहरुमा (जस्तै निकृष्टप्रकारको वालश्रम, वालविवाह, वहुविवाह, दाइजो प्रथा, वोक्सी, छुवाछुतप्रथातथा घरेलु हिंसा, महिला हिंसा उल्मुलन/नियन्त्रणकालागि)अभियान/चेतनामूलककार्यक्रमहरुसञ्चाल नहुने गरेको छ वा छैन ?	०-१			

१०१

क्र.सं	सूचक र उप-सूचकहरू	अंक	प्राप्ता हु	पुष्ट्याईक ो आधार	कैफियत
च	महिला हिंसाविरुद्धको शुन्य सहनशिलताअपनाईएको छ वा छैन ? कार्यक्षेत्रमाहुने यौनजन्य हिंसा र दुर्व्यवहारको सम्बोधन गर्ने गरिएको छ वा छैन ?	0-1			
छ	गाउँपालिकामा लैससासमैत्रीआचरण, भाषा, व्यवहार आदिप्रयोगमाआएको छ वा छैन ? यस्तो व्यवस्थाकालागिपहल गरिएको छ वा छैन ?	0-1			
द	सुशासन	७			
क	स्थानीयतहले सार्वजनिक सुनुवाई, सार्वजनिक परिक्षण, सामाजिक परिक्षण, लैससास परिक्षण, गुनासो सुनुवाई, सामुदायिक सुचनापाटी, नागरिक बडापत्रजस्ता सामाजिकजवाफदेहिताकाऔजारहरुको कार्यान्वयनप्रभावकारी ढंगबाटगर्ने गरेको छ वा छैन ?	0-1			
ख	सामाजिकजवाफदेहिताकाऔजारहरुको प्रयोग गर्दा लैङ्गिकतथा सामाजिकरूपमावहिस्करणमा परेका व्यक्ति र समुहहरुको सहभागिता सुनिश्चितगर्ने गरिएको छ वा छैन ?	0-1			
ग	गाउँपालिकाले नियमित रूपमाआयोजना गर्ने सार्वजनिक सुनुवाईमा बर्हिगमनअभिमत (Exit Poll) र नागरिक प्रतिवेदनपत्र (CRC) गर्ने गरेको छ वा छैन ?	0-1			
घ	Websiteनिर्माण गरी विभिन्न सूचनाहरु (बार्षिक नीति, कार्यक्रमतथा बजेट, आय-व्यय, पार्श्वचित्र, जोखिमनक्साकं, आवधिकतथा रणनीतिक योजनाहरु, पञ्जीकरणको तथ्यांक, सामाजिक सुरक्षाभत्ताको विवरणतथा अन्यनियमित सूचनाहरु आदि) सार्वजनिककरण गर्ने गरेको छ वा छैन ?	0-1			
ड	सार्वजनिकमहत्वका सूचनाहरु साथै माथि“घ” मा उल्लेखितविवरणप्रकाशन गरी स्थानीय संचार माध्यमतथा सूचनापाटीवा सैवैको पहुँचमाहुने स्थानमा सर्वजनिक गर्ने गरिएको छ वा छैन ?	0-1			
च	लैससासका राम्राअभ्यासहरु, घटनाअध्ययनआदिको प्रकाशन गर्ने, स्थानीयतहका समितिहरुमाछलफल गर्ने, अन्य स्थानीयतह, नागरिक समाजतथाप्रदेश र संघ सम्बन्धितनिकायहरुसंग आदानप्रदान गर्ने गरेको छ वा छैन ?	0-1			
छ	लैङ्गिकतथा सामाजिकरूपमावहिस्करणमा परेका व्यक्ति र समुहहरुको पहुँचकालागि गरिएका सूचना, शिक्षा र संचारको (IEC materials) प्रवाह गरिएको छ वा छैन ? गरिएको भएत्यसले स्थानीयतहको विकास कार्यहरूमा सहभागितामा वृद्धिल्याएको छ वा छैन ?	0-1			

३५८
१०.१

अनुसुचि२
माकुरे जालो चित्रविश्लेषण

अनुसूचिः
सबलपक्ष र सुधार गर्नु पर्ने पक्षहरू

सबलपक्षहरू	सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरू	अवसर	चुनौती

३५८
१०१

अनुसूचि ४: लैंगिकतथा सामाजिक समावेशीविकास कार्ययोजना

उत्तरगयागाउँपालिका

माघ, २०७६

पूर्णाङ्ग	प्राप्ता इ	अवस्थामा सुधारकालागिआवश्यक कृयाकलाप	मुख्यजिम्मेवारी			समयावधी	थपआर्थिक दायित्वव्यहोर्न
			पहलकर्ता	निर्णयकर्ता	कार्यान्वयनकर्ता		
१. कानुनतथानीति मा लैंगिक समानतातथा समावेशीकरण							पर्ने (अनुमानितक ति र. हजारमा) खुर्च व्यहोर्न श्रोत प्रष्टखुलाउने)
७		१.१.					
		१.२.					
		१।३					
२. लैससास विश्लेषणमाआधार रत योजनातर्जुमा							
७		२.१.					
		२.२.					
३. योजनाकार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्यांकन							
		३.१.					
		३.२.					
४. आन्तरिक संरचना							
		४.१.					
		४.२.					
५. क्षमताविकास							
		५.१.					
		५.२.					

६ नेपाल सरकारका लैससास विकासकानीति र प्रतिवद्धता									
	६.१.								
	६.२.								
७ सेवाप्रवाह र सस्थागत स्कृति									
	७.१.								
	७.२.								
८. सुशासन									
	८.१.								
	८.२.								

अनुसुचिः

(प्रतिवेदनलेखनकालागि)

लैज़िकउत्तरदायीतथा सामाजिक समावेशी परिक्षणबाटआएकाप्रमुखप्राप्तिहरू

(Major Findings)

मुख्य सुचक	प्रमुखप्राप्तिहरू
१ गाँउलिकाको कानुनतथानीतिमालैज़िक समानतातथा समावेशीकरण	
१.१	
१.२	
२.लैससास विश्लेषणमाआधारित योजनातर्जुमा	
२.१	

२.२	
३. योजनाकार्यालयन, अनुगमन र मूल्यांकन	
३.१	
३.२	
४आन्तरिक संरचना	
४.१	
४.२	
५ क्षमताविकास	
५.१	
५.२	
६ नेपाल सरकारका लैङ्गिक समानतातथा सामाजिक समावेशीविकासकानीति र प्रतिवद्धता	
६.१	
६.२	
७ सेवाप्रवाह र सस्थागत सस्कृति	
७.१	
७.२	
८. सुशासन	
८.१	
८.२	

३५.८० १०.८१

अनुसुचि६
प्रतिवेदननमुना

१. पृष्ठभूमि
२. अध्ययनको महत्व
३. लैंगिक समानता सामाजिक समावेशीकरण परीक्षणको उद्देश्यहरु
४. अध्ययनकाक्षेत्रहरु
५. अध्ययनको तरीका र विधि
६. सहभागिहरु
७. विश्लेषणकाओौजारहरु
८. परीक्षणबाटआएकामुख्यप्राप्तिहरु
९. लैससास बजेट परिक्षणविधिवाट देखिएकालैंगिक समानतातथा सामाजिक समावेशीकरणको अवस्था
 - ९.१ परीक्षणपश्चात सूचकहरुले प्राप्त गरेका अंक
 - ९.२ माकुरे जालो
१०. सबल पक्ष र सूधार गर्नपर्ने पक्षहरु
११. लैंगिकतथा सामाजिक समावेशीविकास कार्ययोजना
१२. निष्कर्ष
१३. सुझाव

अनुसूचीहरु

- लैंगिक समानतातथा सामाजिक समावेशीकरण परीक्षणका सुचक
- लैंगिक परीक्षणकार्यक्रमका केहीभलकहरु
- सहभागीनामावली

१०८
३५८